

FOLKLORE CALLOSÍ

ADOLF SALVÀ I BALLESTER: *De la marina i muntanya (Folklore)*, Edició a cura de Rafael Alemany, Ed. Institut d'Estudis Juan Gil Albert & Ajuntament de Callosa d'En Sarrià, Col.lecció «Tradicció», 5, Alacant, 1988.

Adolf Salvà i Ballester (Callosa d'En Sarrià, 1885-1941), preferí fer de lletraferit després d'exercir durant un temps d'advocat. L'afecció per la lectura, l'escriptura i la investigació possibilità que fos autor de nombroses obres, la major part de les quals no han estat encara publicades. Fou membre del Centre de Cultura Valenciana en el qual l'any 1941 prengué possessió com a Director de Número. Així mateix, havia estat, amb anterioritat, secretari de la Secció d'Etnografia i Folklore que presidia l'alteà Francesc Martínez i Martínez.

De la marina i muntanya (Folklore) és la publicació d'un recull de folklore que Salvà arreglè entre els anys 1932 i 1939 de la vila de Callosa d'En Sarrià i d'alguns pobles del voltant.

L'editor literari divideix el material acumulat en vuit seccions temàtico-formals: Jocs, Poesia popular, l'Escaldada, Contarelles, Endevinalles, Festes i Festivitats, Superxeries i Altres.

Si exceptuem les parts dedicades a «Poesia popular» i «Endevinalles» totes les altres són narracions descriptives. Cadascuna ens situa en la societat pre-industrial com a forma material de viure si bé en molts dels casos tenen un contínuum en la forma de pensar i veure el món que ha arribat fins a l'actualitat. Aquestes explicacions fan que no siga gens estrany per al lector de mitjana edat que li faran recordar aspectes oblidats de la infància. Amb les excepcions que corresponen a les particularitats que són pròpies de Callosa d'En Sarrià, la resta del folklore és el típic de la Marina Baixa.

Si s'ha de destacar alguna de les vuit parts en què es divideix el recull s'hauria de fer, des del punt de vista del ressenyador, de la «Poesia popular» i més en concret del grup de 342 cobles valencianès i els 27 «estrills i seguidilles». No cal ni dir que tota aquesta poesia és cantada a ritme, normalment, de jota. N'hi ha per a tots els gustos temàtics i tenen en comú la descripció irònica, punyent unes voltes, tèbia d'altres, bé pel que no diuen i s'ha d'intuir, bé pel que diuen sense pèls a la llengua. És la saviesa popular concentrada en quatre versos per a explicar una situació de vegades molt concreta i curta en l'espai temporal o bé, en altres ocasions, per a explicar tota una vida.

Abans, però d'endinsar-nos en la lectura és força recomanable prendre bons apunts de les «Notes sobre el sentit del folklore en l'actualitat» que escriu, a tall d'Introducció, el professor Enric Balguer. D'aquesta manera el lector podrà esbandir-se del cervell qualsevol reticència que tinga contra el folklore i podrà veure com cal adequar-lo al món actual. L'introducció caracteritza el folklore en dues grans divisions: segons la funcionalitat social i cultural, per un costat; i la visió ideològica, per un altre. El desenvolupament d'aquest esquema proporciona al lector una pista més que segura de com s'ha d'entendre el folklore que hem hereditat bé a través de l'oralitat, bé a través de reculls com el que ara ens ocupa i que ben bé podem aplicar-lo al folklore que llegim per tal de no confondre'ns

amb el folklorisme que sempre ha propagat el poder.

L'edició a cura de Rafael Alemany es caracteritza per la bona presentació, tant des del punt de vista del material folklòric, amb il·lustracions fetes *ad hoc*, com de l'aspecte formal del llibre. Cal destacar, així mateix, la particularitat que el professor Alemany posa en pràctica de normativitzar un text d'un autor que mai no arribà a dominar gramaticalment el català escrit. A pesar de no haver tingut accés, qui ressenya, a la lectura de l'original s'ha de dir que les solucions normativitzadores dutes a terme tot i que podrien ser-ne altres, fan que el text d'Adolf Salvà pugui ser llegit per qualsevol lector i, no solament això sinó que no fan malbé el text en l'aspecte essencial de mitjà de transmissió als lectors actuals del folklore arreplegat els anys 30.

Cal esmentar ací la correcció gramatical amb què ha eixit el llibre la qual cal fer constar ja que una institució com és la Diputació d'Alacant que si es destaca en alguna cosa és, precisament, pel desinterés total per la normalització de la nostra llengua. És per això, que, feta l'excepció d'alguna errada tipogràfica, pensem que des d'Alacant també es comencen a tractar els textos en català amb la dignitat i el respecte que mereixen.

Finalment, i a títol de reflexió de qui ressenya, encara que l'edició del professor Rafael Alemany consisteix a fer públic el text d'Adolf Salvà, de la qual cosa ha reeixit amb escreix, sí que

hauria estat força interessant analitzar el material folklòric des del punt de vista classificatori que

el professor Balaguer fa a la introducció.

PASQUAL ALMIÑANA OROZCO

RAFA GOMAR,
DONATO, 2, 27,
Col.lecció narratives, Ed. 3 i 4,
València, 1988

Si fins ara Rafa Gomar era conegut per la seua producció poètica, en aquest recull d'observacions i d'idees sobre la realitat del seu entorn, estructurat en forma de diari, l'autor no abandona el gènere líric.

Certament, el diari no es gaire convencional ja que l'autor no hi recull el seu món quotidià des d'una perspectiva general, sinó a través d'observacions, anècdotes, imatges que configuren una visió més el·líptica que panoràmica, més poètica que documental de la realitat. Les notes que s'hi apleguen —marcades per la diversitat i la brevetat— comprenen des d'observacions espontànies molt imaginatives, fins a associacions d'una gran força poètica, passant per digressions ideològiques o el relat d'anècdotes que formen l'existència diària de l'autor. És ací on rau part dels encerts de l'autor, però també cal observar el fet que algunes de les observacions que hi realitza cauen dins un marc de comentaris quotidians, o bé són idees molt conegudes.

Les notes que s'hi recullen són com instantànies del que passa per la ment de l'autor, i estan marcades per la simultaneïtat i la fragmentació, tot posseint en molts casos, la càrrega de significació profunda que la introspecció espontània desencadena en les esferes de la psique. És per això que el diari mostra des de troballes amb força i suggestió poètica, fins a associacions de tot tipus, passant per sofismes o frases que s'atansen a les «gregeries». Tot plegat, de vegades, dóna la sensació de ser una mena quadern d'apunts o d'esborranys literaris.

Un dels valors més destacats del diari és el del testimoni individual i generacional que ens ofereix. I, de totes totes, un bon bocí del seu atractiu rau, precisament, en el desplegament del lirisme, amb una sinceritat descarnada —encara que aquesta no sempre done els resultats esperats— amb què ens mostra des dels seus conflictes existencials, als seus dubtes entre el litigi vida/literatura, les in/satis-

faccions personals quotidianes, o la lluita per potenciar la imaginació i enriquir la vida. Un dels lemes més celebrats per l'autor és, sens dubte, el de la necessitat de la recerca imaginativa: «Descobrir algun indret on no haja travessat mai la literatura, la filosofia ni la història» (p. 64).

El diari presenta, altrament, un gust existencial, en el significat genèric del terme, i també existencialista en tant que apareixen idees afins amb les formulacions d'escriptors com Sartre o Camus, com ara la idea reiterada de l'absurd vital, el tedi constant, la presència destacada d'elements com les sentors —veritable obsessió

de l'autor— i un signe més, al capdavant, de la vigoria vital.

En definitiva, és tracta d'un diari que forma a través de tots els elements de la realitat que voreja l'escriptor —de vegades entrevista amb ironia, d'altres amb rebeldia i quasi sempre amb tendresa i reflexió— una mena de fenomenologia de l'existència actual. I amb la qual, el lector no deixarà d'identificar-se en molts casos, de sorprendre's en d'altres i sempre de descobrir i d'afermar o qüestionar aspectes, més o menys, latents dels seus instints, pensaments o desitjos.

ENRIC BALAGUER
CRUZ TRUJILLO

JOSEP BALLESTER
UN APASSIONAT PASSADÍS
ARANA, VALÈNCIA, 3 DE MAIG DE 1988

Fa dos hiverns vaig tindre l'honor de presentar en aquest mateix establiment Josep Ballester, el coneixia des de molt abans, l'havia llegit insuficientment i amb la curiositat amb què un mira sempre les coses que fan els que coneix de prop i que, gairebé, si no els crida amics sovint es sent amb una rara insatisfacció. L'amistat, com la poesia, és una relació que necessita un cultiu, anys, i una pràctica sempre desinteressada, sense pressures, deixant que el temps de plantar porte el temps de collir, comprènent que hi ha anys de sequera,

anys d'escassetesa i anys d'abundància. Excuseu-me aquest pre-faci. Un servidor també ha passat (i passa!) per aquestes tribulacions. La vida de tots nosaltres particulars algú, algun dia, la condensarà també en una faula amb més o menys fortuna. Potser això siga el que restarà de molts de nosaltres del pas per aquest món.

Jo, que em considere amb una ignorància més gran cada dia, conec un poc la terra, els fruits de les estacions, el refilar d'alguns ocells, no he perdut el

gust de mirar com muden els núvols al cel i altres coses així. Per anacròniques que semblen aquestes coses, hui dia encara ocorren i, de vegades, ens influeixen l'ànim i la il·lusió. La poesia és un ritme d'introspecció i de relació amb el món; quan és bona és molt influent i molt colpidora. Al respecte, veus autoritzades ja han dit coses meravelloses, precises, fruit d'una reflexió i un estudi davant el qual un s'ha de traure el barret, perquè el cervell dels homes, en ocasions és una màquina prodigiosa i l'estima en què ens tenim (malgrat les indefectibles guerres) és un sentiment elogiós i productiu.

Hi ha oportunitats en què llegir, que pels grecs era conèixer, és un pur mecanisme d'aprehensió, mental, s'entén. Hi ha altres ocasions en què la lectura és un diàleg que excita, irrita, incomoda; t'obsessiona quan l'abandones i t'enfureix quan el repreneu. Hi ha llibres en què conèixer-ne o aprehendre'n l'enigma suposa un esforç sense mesures. Hi ha determinats versos en aquests papers que obliguen a tancar la lectura i ordenar les elucubracions que provoquen. Això és semblant al moment en què el lector d'una novel·la reemplaça o suplanta el protagonista amb fins no gens clars ni positius. Tot això és magnífic, ara bé el temps que corre és d'una crueltat absoluta. Jo patesc amb molts llibres de poesia, tarde mesos a conèixer-los íntegres. Els reprenc quasi a diari, en llig un poema, segueisc llegint lentament sense pretendre acabar-los, hi ha un moment en la lectura en el qual em sent sa-

turat amb l'excitació que els versos m'han provocat en la memòria. Aleshores ja pot dir-se que «he perdut» la vesprada, que és com dir que l'he guanyada, és clar. I en aquestes ocasions en què la lectura és recurrent em passe la resta de vesprada mirant els núvols, els terrats, els veïnats; és inútil tornar a posar fil a l'agulla. Canviar de lectura significa estimular més el que dus dins. Si vosaltres llegiu poesia m'agradaria que sentireu coses semblants. La poesia ha d'entrar per aquesta via sensitiva; esperant la nit és com més m'agrada.

El primer llibre de Josep Ballester, fatídicament, s'intitula *Passadís voraç del silenci*. El circuit d'aquest poemari, que amb el temps no ha esdevingut absolutament gens banal, s'estableix a través d'un coqueteig amb la mort, quimera que sempre l'ha captivat, diu el poeta. Aquest coqueteig, val recordar-ho, és un acte carnal malgrat que el món trivialitza algunes paraules. Aquest llibre on el poeta ja es confessa amb un artifici admirable i seductor conté, perquè aquestes coses quasi sempre són inevitables, uns assumptes recurrents que han continuat eixamplant-se més tard (la mort, l'amor, la cultura, un determinat clima èpic, etc.) Aquesta recurrència, habitual en l'escriptura de molts autors, crec important i significativa. Serà la terra? serà l'Alzira? serà l'illa que tots habitem? m'ho pregunte.

L'apassionament, la maragda malèfica que dissenya Ballester portadora en cada cara d'una angoixa peculiar dels temps que coneixem, m'ha donat a conèixer,

quan ha incorporat més materials al seu carbó valuós el geni que espurnejava ja en l'òpera prima. La inevitable misèria dels homes sovint ens redueix, ens autolimita, tot i que el temperament estranyament, a voltes, ens dicta observar una menesterosa prudència. La prudència, amb el temps —no hauríem d'oblidar-ho— sempre ens ajuda a dosificar el narcisisme; el nostre i el dels altres. Però això és una altra qüestió.

Amb el *Passadis* aquest poeta dissenya uns referents ben personals, la dispersió dels distints segments d'aquest llibre: amorosos, cívics, literaris, etc., amb el segon llibre *Oasi* i l'últimíssim *Foc al celler* configuren una escriptura poètica que augmenta el seu interès amb uns textos pels altres. No veig encara, hui per hui, que aquestos últims poemes anul·len els primers, ni els suplanten, ni els denigren, continuen obrint aquest mític passadís que ja obrí un bon dia. Aquesta idea d'acumulació que em produeix l'acostament a la poètica de Josep Ballester és remarcable, és una invitació a la relectura. Aquest espectre de la mà amb nervi que batega en cada paraula, que es perpetua fins que s'esgota el blanc de cada vers va més enllà de la pura amenitat o la placidesa de la lectura convencional.

Si vosaltres, sofrits lectors, sou tan miserables que goseu perdre-vos entre uns versos recordareu experiències semblants a la que intente explicar. A voltes, per un amic, un calla, en altres ocasions, per un amic, però més per uns versos escrits en un idioma en el qual endemés em reconec

i vos reconec, és capaç, sense cap pudor, d'intentar bastir una falla que ha crescut des dels papers de l'autor fins aquesta dèria que tant m'afecta.

«quins fils raptaran
la torxa d'aqueixa màgica bellesa,
quins ulls són renill de cavalls...»

Les cites haurien pogut estar nombroses. Quan escric aquest paper he procurat oblidar els seus mots, alguns, com els citats suara, han estat inevitables. També he dissimulat algunes altres emocions. A voltes l'escriptura provoca una llacuna en la memòria, et captiva un temps, et derrota amb les seues fletxes sangnades.

«La ciutat era fletxes sagrades
prop la derrota»

He confiat fins ací en la vostra paciència. No podia eludir la necessitat de situar en mi aquests nous i admirables papers del Josep, ni les inevitables dosis de cinisme o petulància per part meua. Parlar de coses terrestres sempre ens porta a enraonar sobre matèries espúries. Les limitacions humanes són tremendes. La fabulació, la moralitat, la paradoxa, no crec que ens abandonen mai.

I ara, sense ànim de passar a la necroflia, assenyalaré una imatge inicial de Josep Ballester quan obri oficialment les seues publicacions amb un *Passadís voraç de silenci*. Crec que ja ho vaig indicar en una altra ocasió: el vers aquest, gairebé, resumeix una Poètica i una definició de Poesia. Ignore si és de collita prò-

pia o manllevat, ara tant fa. Els materials acumulats, *Oasi i Foc al celler*, han continuat donant significat a aquesta via d'experiència poètica.

La trilogia, per ara, integra molts encerts propis de la poesia actual els quals Ballester individua amb uns precisos aspectes poètics ben personalitzats, almenys dins de la poesia catalana, com són la incorporació, més que temàtica, referencial, d'aspectes locals (la «polis» valenciana, certa cultura rural), èpics, literaris, del cinema, el tractament de l'amor, un cert descreïment, els ritmes interns, les formes poè-

tiques entre altres coses que suposarien i donen per a llargues reflexions, ja que aquest paper només tempta de ser-ne un agosarat prefaci per als amables parroquians d'aquesta nit de poesia a Arana. Per tant, començar a situar-lo en l'actual poesia catalana al País Valencià, amb Josep Manuel Blasco, Josep Mir, Isidre Martínez Marzo, Ramón Guillem, Lut Soler o Anna Montero, entre altres, és de primordial importància. Però tot això ja és un altre tema. He dit.

VICENT BERENGUER

CANÇONETES DE FIL I COTÓ

«Cançonetes boniquetes
en sabia més de mil,
passaetes en un rastre,
nyigaetes en un fil».

(«Cancionero popular il·licitano»
de PERE IBARRA i RUIZ)

El volum número dos de la col·lecció «Calendura», editat per *Radio Elche*, ens posa a l'abast un valuós document per al coneixement i estudi del passat d'Elx i un importantíssim testimoni antropològic sobre els il·licitans. Es tracta del llibre *Cançonetes de fil i cotó* realitzat per Maria Assumpció Peral, Ramon Sempere, Andreu Mallebrera i Salvador Valero (1).

L'obra recopila més d'un centenar de cançons populars il·lici-

tanes. Cançons creades i cantades pel poble d'Elx amb motiu de les diverses celebracions del seu cicle anual o d'altres ocasions més o menys assenyalades dins del viure comunitari. Perquè, com molt bé manifesta Gaspar Jaén i Urban en el seu esplèndid pròleg al llibre, «érem d'un poble on cada esdeveniment tenia les seues cançons...» D'aquesta manera, *Cançonetes de fil i cotó* apareix dividit en nombrosos apartats que són dedicats a dife-

rents episodis de la història recent d'Elx. Els moments recreats per aquests càntics, com és habitual en tots els aspectes que formen la memòria col·lectiva d'unes poques generacions, abracen l'últim terç del segle XIX fins els anys centrals del XX, quan la forta evolució social i humana patida per la població, féu perdre totes aquestes formes de ser que, només, serien recordades i posades en pràctica de manera esporàdica pels més majors.

Els capítols citats apareixen titulats, per tant, segons la temàtica que tracten. Cançons relacionades amb el propi poble d'Elx i els seus barris, amb la indústria i els seus constants problemes, cançons de mona, del dia de l'Ascensió, de les barraques de l'estiu, cançons dedicades al tren, a l'aigua —sempre escassa—, a les epidèmies, cançons infantils, cançons atrevides... A més a més, cada apartat s'estructura de manera semblant i es divideix en tres parts diferenciades. Per una banda, es reproduïx la lletra de les cançons. En la transcripció d'aquestes lletres, els autors han aplicat una sèrie de criteris, clarament explicitats en la introducció del llibre. Segons aqueixos criteris, es mantenen les característiques de la parla col·loquial il·licitana i es respecta, per tant, la manera en què han estat composades i cantades. Però, al mateix temps, la transcripció es fa segons les normes ortogràfiques modernes. De vegades, s'han replegat també variants d'algunes de les lletres. Variants que, per altra banda, són prou abundants en un tema on la relació oral és el vehicle fonamental de transmissió.

Una altra part dins de cada apartat estaria format per la partitura dels càntics. La publicació d'aquestes partitures ha estat un pas fonamental a l'hora de fixar definitivament les cançons i, per altra banda, representa la diferència més important entre aquest cançoner i els seus precedents —que, sorprenentment, no apareixen citats en la bibliografia final del llibre—, realitzats per Pere Ibarra i Ruiz i per José Pascual Urban. Efectivament, tant el *Cancionero popular il·licitano* recollit per l'erudit cronista i arxiver il·licità en 1920 (2), com el breu apartat dedicat a les cançons populars d'Elx del llibret *Del folklore il·licitano*, redactat per Pascual Urban en 1943 (3), presenten només una recopilació, més o menys extensa i acertada, de les lletres de cançons populars. En *Cançonetes de fil i cotó*, la presència de la partitura musical permetrà, a més de donar la visió completa de la composició, la interpretació de les cançons amb independència de temps o de lloc. Això, a més de trasmetre aquestes cançons a futures generacions, fa possible l'estudi de les melodies populars utilitzades, el seu origen i la seua posterior evolució en un període determinat de la història d'Elx.

Aquests dos apartats citats van precedits, en tots els casos, d'una petita introducció que intenta orientar sobre el context polític, social i popular que féu nàixer les cançons. Els autors, de manera senzilla, presenten unes pinzellades històriques i costumistes que ens mostren com era el poble que composava i cantava les cançons recopilades. A vegades, fins i tot, es reproduïxen en

aquest sentit notícies de la premsa local relacionades amb la temàtica dels cants. I encara que, de vegades, el llibre sembla una mica desordenat —sensació a la que contribueix la irregular distribució dels diversos apartats i la inclusió final de la traducció castellana dels textos literaris—, creiem que aquestes introduccions històriques resulten de gran interès per al coneixement de la societat que creà —i gaudí— aquestes cançons.

Una menció especial volem fer d'un últim apartat inclòs en el llibre. Es tracta d'un interessant conjunt de pregons públics recopilats pels autors. Pregons que, amb una entonació musical característica i peculiar, servien per anunciar als il·licitans, bé en el poble o bé en les barraques de Santa Pola, diversos productes i treballs domèstics. Venedors d'arrop i talladetes, de mel, d'aigua, de pastissos, afiladors, serenos, drapers, etc. feien servir aquestes veus per oferir els seus serveis. Ens sembla un encert el recull d'aquests pregons, com ja feren notar destacats estudiosos del tema (4), perquè aquestes veus públiques no són recordades fidelment més que per les persones que les utilitzaven i, per tant, existeix major perill de la seua pèrdua irreparable que en el cas de les cançons.

Cançons de fil i cotó s'acompanya duna cassette on el grup La Tabala, dirigit per Josep Vaello, interpreta una selecció d'unes vint cançons de les replegades en el llibre. Aquesta iniciativa, de gran interès, serà continuada, segons la voluntat ex-

pressada pels editors, amb pròximes gravacions que completaran les cançons transcrits en l'obra. D'aquesta manera, a banda de la lletra, la música i l'origen de les cançonetes, disposem de la manera com aquestes eren interpretades per persones que, de vegades, les vegegen nàixer.

En definitiva, malgrat alguns petits detalls que podrien haver estat millorats, ens trobem davant d'una obra molt important per al coneixement del nostre passat i de la nostra manera de ser com a poble. Una obra que replega i salva d'una desaparició quasi segura una part fonamental del nostre patrimoni comunitari, un conjunt de les nostres cançons que, en les mateixes paraules dels autors del llibre, formen «un document sociològic, ja que sintetitzen les situacions i els desitjos del poble il·licità de fa unes poques dècades».

JOAN CASTAÑO I GARCIA
Elx, 1989

1 M. Assumpció PERAL I LOPEZ, Ramon SEMPÈRE I GOMIS, Andreu MALLEBRERA I MARTÍ i Salvador VALERO I JAVALOYES. *Cançonetes de fil i cotó. Cançons i records*. Pròleg de Gaspar JAÉN I URBAN. Elx. Ed. Radio Elche, col. «Calendura», núm. 2, 1988.

2 Pere IBARRA I RUIZ. *Cancionero popular il·licitano*. Elx. Lib. Agulló, col. «Illice», núm. 8, febrer de 1922.

3 José PASCUAL URBAN. «Del folklore il·licitano». Alacant. Tip. Información, 1943, pp. 97-100.

4 Vid. Joan AMADES. *Costumari català. El curs de l'any*. Barcelona, 1950. Ed. facsímil. Barcelona. Ed. Salvat i ed. 62, 1982, 5 vol.

UN PALAU D'HIVERN

Gaspar Jaén i Joan Calduch són els autors d'un llibre que va veure la llum pel maig del 88. Amb el títol d'*Un palau d'hivern* i el subtítol de *Vint-i-dos relats d'Alacant*, aquesta publicació, a càrrec d'Edicions Tres i Quatre, se situa com a una aportació original i interessant dins la producció literària en català que es fa als nostres dies.

Un palau d'hivern títol aprofitat d'una de les narracions que conformen el volum, ha estat construït sobre la base de treballs que tracten sobre «evolució, història, i significació de la ciutat d'Alacant» de la mà de Joan Calduch i que gràcies a «la sorpresa, la lluentor i la imaginació» que Gaspar Jaén hi ha aportat, han permès l'elaboració d'uns relats força suggerents entorn d'una ciutat que, particularment, sent ben a prop.

En conjunt del llibre es dissenya com a model literari de la història urbanística de les nostres ciutats, localitzat, en últim extrem, a la ciutat d'Alacant. Amb una forta dosi de crítica constructiva i, sobretot, d'ironia, els autors presenten unes narracions entorn d'un seguit de motius estratègicament triats que esdevenen elements de reflexió en relació a l'entorn i la planificació urbanística de la ciutat. La denúncia de projectes irrespectuosos amb els espais naturals, de fatigoses i irracionals construccions, ... sempre són acompanyats per aqueix «dir sense dir», aqueix punt irònic que matisa

molt encertadament la crítica del relat. Però no únicament els relats són motiu de reflexió al voltant de passejos, carrers, edificis... sinó que alhora el component humà de la ciutat ha estat objectiu d'aquestes pàgines. El tret irònic que abans enuncïàvem es manifesta, ara, de forma més punyent. L'atenció dels autors es trasllada a l'actual arribada d'àrabs a la ciutat i denuncia el tracte de què són víctimes. La «moguda» alacantina es descriu amb el registre habitual de bars, de pubs, de llocs de diversió, trencant amb una forta crida d'atenció amb el llenguatge de la resta de relats i s'aprofita la revitalització de les carnestoltes per transmetre la rialla i el gust de festa propis del moment. És així que la protagonista de tots els relats, la ciutat d'Alacant, és recreada globalment. No únicament amb el perfil més material i arquitectònic sinó també amb l'element més vital: els caràcters, els costums i els hàbits dels habitants.

Acompanyant cadascuna de les narracions, s'inclouen unes il·lustracions, algunes de les quals són autèntics plànols arquitectònics que ens permeten la visió d'aquell element sobre el qual girarà el relat en qüestió.

Amb «La cara del moro» s'enceta el conjunt. Aquesta narració aprofita el motiu de trobar uns vells manuscrits que seran l'origen d'allò que contarà l'autor. Així es recrea la conegu-

da rondalla del rostre del moro esculpit en les roques que s'alcen al peu del postiguet.

«La ciutat subterrània» també s'inclou en el cicle de relats que fan referència als temps passats. Ara és el descobriment d'una antiga vil·la romana que serveix als autors per a descriure la distribució arquitectònica d'aquests espais.

D'altres narracions s'han centrat en personatges puntuals que al llarg de la història han influït sobre la distribució urbanística de la ciutat. «L'itinerari fastuós» que es pretén construir amb motiu de la visita de sa majestat, el rei d'Espanya a la «molt il·lustre i sempre fidel ciutat d'Alacant», acaba amb un final sorprenent i divertit que trenca als anhels d'exhibició d'aquells que han intentat la construcció del fastuós itinerari.

«Un palau d'hivern», relat que ens transllada ara a l'època d'Isabel II, descriu les cabalístiques i especulacions al voltant de la possibilitat de construir una residència d'hivern per a descans i salut de la reina. El final ve a donar solució d'una forma un punt sorpresiva amb la proclamació de la república.

Però al costat d'aquestes narracions, hi ha d'altres com «El cant de la nereida», «La casa em-

bruixada», «2984 d. C.» que fan desaparèixer els trets verosímils de les anteriors, o millor encara, que els combinen amb d'altres totalment fantàstics. Nereides que envolten amb el seu plany malenconiós les platges de l'illa de Tabarca, esperit nostàlgic que desfilen lliurement per velles cases abandonades i la possibilitat de jugar amb el temps són algunes de les manifestacions d'aquestes narracions fantàstiques.

A banda d'aquests components verosímils o fantàstics que ens permeten fer una agrupació temàtica, el conjunt de relats segueix un ordre cronològic que ens transllada des del temps de la conquesta àrab fins al món de la ciència ficció. I sempre sense perdre el fil que recorre tot l'aplec de relats: el motiu de l'arquitectura com a fons de creació literària. És per aquí on s'endevina l'originalitat de què parlarem més amunt.

El resultat de tot plegat provoca una lectura amena, entretinguda, fresca, sense possibilitat d'avorrir el lector que trobarà, en aquestes pàgines, una font inextinguible de punts de reflexió en relació als hàbits urbanístics que han fet servir els dirigents en les nostres ciutats al llarg dels últims cent anys.

ASSUMPCIÓ CÓRDOBA

PORNOGRAFIA

ENRIC GINER SANCHIS

Witold Gombrowicz, traducc. Dorota Szmidt
Edicions 62 i «La Caixa»

Witold Gombrowicz va néixer el 4 d'agost de 1904 a Maloszyce, al sud-est de Polònia. Fill d'una família de terratinents nobles, va rebre una educació típica en aquell medi social: escoles de classe alta a Varsòvia, llicenciatura en dret i estudis d'economia a París. De tornada a Polònia (1929) deixà ben aviat la feina en el jutjat per dedicar-se exclusivament a la literatura. La Segona Guerra Mundial el sorprengué a Argentina on es trobava de viatge. El 1963 va tornar a Europa. S'instal·là a Venècia (Provença), amb la seua jove companya Marie-Rita Labrosse. El 26 de juliol de 1969.

Gombrowicz morí d'infart de miocardi.

L'edició original en polonès de *Pornografia* fou publicada amb el títol *Pornografia* per Institut Littéraire, S. A. R. L. de París, en 1970. La traducció ha estat feta per Dorota Szmidt, llicenciada en Filologia d'origen polonès i gran coneixedora de la llengua catalana, la qual manifesta en la nota de presentació del llibre que es tracta, «sense dubte, d'un dels escriptors més importants de la literatura europea moderna».

Els temes bàsics de la cosmogonia novel·lesca són: la confrontació entre l'Autenticitat i la Forma; el contrast o la relació entre la maduresa i la immaduresa,

la plenitud i la no-plenitud, la vellesa i la joventut són conceptes recurrents que travessen la seua expressió novel·lística orientada-pense-cap a *l'exploració de la condició humana (inhumana?)* atribuïnt a la literatura un valor pragmàtic (pàg. 20) escriu: «Però ja estic cansat de tots els malentesos que s'acumulen entre el meu lector i jo i, si hagués pogut, hauria limitat encara més la seua llibertat d'interpretar-me». Pensem per exemple en *Transatlàntic (1953)* obra escrita ja a l'exili argentí, història grotesca amb base autobiogràfica que critica la tradició patriòtica i els mites nacionals per arribar més enllà: al tema de l'autonomia de l'individu, la seua «autenticitat» en lluita contra la pressió de la societat; en *Cosmos (1965)*, Premi Internacional de Literatura Formentor, 1967 pretén «una novel·la sobre la formació de la realitat». Obres paradigmàtiques on descobrim el valor pragmàtic que esmentàvem abans. Significativament, al llarg de la lectura de *Pornografia*, es constata que el món real és visible, però no inclou la *realitat* (confrontació Autenticitat(Forma)); el món real està contingut en un món invisible molt més ample: el del subconscient, micromón subterrani que s'expressa en la clandestinitat, més extens on els personatges es debaten en l'angoixós i ob-

sessiu marc de la seua pròpia història fins el punt de poder afirmar que la virtut més assenyalada en l'espai textual és la utilització intel·ligent de les claus passionals dels personatges.

Pornografia no apunta cap a l'erotisme, com poguera pensar-se encara que hi ha una sensualitat latent (1) sinó que tradueix quelcom més global: l'esfera del comportament humà, aprofundint en un dels temes substantius de la seua obra: la relació entre maduresa i joventut. Aquesta relació no podrà ser explicada si ignorem el valor d'aquests dos termes en *Ferdydurke* (1938), obra que s'estima epicentre de *Pornografia*, on l'home és descrit com un ser opac i neutre que s'ha d'expressar d'una manera determinada —diríem educat— exteriorment però inautèntic en la seua intimitat. Desproporció —que gravitarà dramàticament entre la seua immaduresa secreta i la màscara que es posa per a tractar amb els altres. L'home és creat pels altres i per tant s'ha d'imposar unes normes perquè és creat des de l'exterior. Aquesta constel·lació de forces també la trobem a *Pornografia* —sobre tot— en la Primera Part, pàgs. 27-28 (...) «aparegué un tipus d'edat mitjana, (...) i es presentà a tots, un per un, guardant totes les formalitats. (...) senyor Fryderyk... I per esborrar aquesta impressió va estossegar i per justificar l'estossec va treure un mocador, però ja no va tenir el coratge de mocar-se-només va moure una cama. La moguda de la cama, segons sembla, li provoca noves complicacions, llavors es va tornar definitivament

silenciós i s'immobilitzà. Aquell comportament tan particular (perquè en el fons ell no feia altra cosa que «comportar-se», «es comportava» sense parar)... però anava, com sempre, correcte i ben educat». Aquest ritual de la *courtoisie* va rítmicament acompanyat per nombroses complementacions que ens expliquen pleonàsticament i amb insistència fins el mínim moviment gestual del personatge en una mena de sàtira contra les formes socials i la condició d'inautenticitat de l'individu, determinat en el seu ésser pels altres. En la pàg. 66 (...) «després començà un veritable concurs de cortesia, però, curiosament, cadascun d'ells es tractava sobretot a si mateix, i no a l'altre»; «La resposta no tenia cap valor dita per evitar una resposta real —encara que donada acuradament i amb sentiment— però amb sentiment d'actor» (Cap. 7e, pàg. 99).

En la primera part que consta de 7 capítols ens presenta —mitjançant el recurs del diàleg— els personatges i el seu estatut dins la novel·la: Hipòlit S, dit altrament Hip, un terratenient; Fryderyk, intel·lectual urbà; Karol, fill de l'administrador d'Hipòlit, va estar en el maquis...; Henia, estimada de Karol... En pàgs. 63, Cap. 5.º, a propòsit d'Henia i Karol... per què es comportaven com a criatures quan tots dos eren en relació directa? Però si no eren innocents davant d'un tercer! Sí, davant d'un tercer es mostraven fins i tot refinats! (...) «ell era ple d'encant i comme il faut». Paral·lelisme que manté amb *Ferdydurke* on l'home s'asfixia darrere les màscares,

és la soldada que paguen per comportar-se comme il faut «perquè es, comportaven com a criatures» (p. 63, cap. 5.º). Per extensió la repetició d'aquest modus vivendi provoca paràlisi, immobilització. En el cap. 2.n, pàg. 39 podem llegir aquestes línies ben significatives. «En aquella eternitat de pedra, el pagès tornava a ser pagès, l'amo, amo, la missa, missa, la pedra, pedra i tota cosa tornava a ella mateixa!» És, doncs, una dansa cíclica on l'acció, diríem, és una mena de boomerang sense més trajecte ni projecció que la pròpia negació en la seua mateixa essència. Així tenim: «pregava» de debò-en el sentit que no sols volia enganyar els altres, sinó que també es volia enganyar a si mateix. «Pregava» al davant dels altres i al davant de si mateix, però la seva pregària constituïa només un paravent que encobria les immensitats de la seua nopregària... era, doncs, un acte expulsiu, «excèntric», que conduïa fora d'aquella església, sobre l'espai sense límits de la no-creença absoluta-un acte de negació en la seua mateixa essència».

En la Segona Part del llibre, tot aquest ordre artificial, esdevindrà al llarg de la seua degradació, subversiu, provocat pel propi tedi de la inacció i pasivitat. En el Cap. 11, p. 167 «Siemian, ja només feia veure que era cabdill per salvar-se, per por». (...) «No era Siemian ni la seua mort el que els importa a més, sinó ells mateixos» restant aquest ordre artificial transgredit en si mateix, fins arribar a la darrera pàgina de *Pornografia* on trobem «La brutalitat tràgica dels cadàvers, llur sagnant veritat». Aquesta recerca d'identitat per redescobrir la consciència individual estarà protagonitzada per la joventut, que dicta conspiració, front a valors com la serietat «postulat més alt i impietós de la maduresa», única que pot assolir en els seus estigmes d'imperfeció, inferioritat, no-plenitud, la vertadera raó de maduresa de la consciència individual.

Enric Giner Sanchis
CULLERA, 17 GENER 1987

1 Gombrowicz ha dit alguna vegada «Jo no crec en una filosofia no eròtica. Ni em fio d'un pensament desexualitzat».

UN CANT A LA TARDOR

LLUÍS ALPERA
TEMPESTA D'ARGENT

No podem parlar de *Tempesta d'argent* sense relacionar-ho d'alguna manera amb el seu llibre

anterior *Surant enmig del naufragi final contemple el voluptuós incendi de totes i cadascuna de*

les flors del núbil hibiscus (1), tots dos escrits en la mateixa època i, per tant, en circumstàncies similars. Entre els anys 1982-84 Lluís Alpera publica en diverses revistes un seguit de poesies que ara han configurat aquests dos llibres. Són poemes que trenquen amb la seua trajectòria anterior abocada, almenys teòricament, al conreu de la poesia de caire realista, però des de feia un temps l'havia immers en un greu silenci. Aquest canvi de trajectòria el comprén i justifica Àlex Broch al pròleg de *Tempesta d'argent* (2).

Els títols d'ambdós poemaris són prou suggeridors del tema. El de *Surant enmig*... no és més que una frase en primera persona on es sintetitza l'estat del poeta: l'home que es planteja la proximitat d'un inevitable final, però, en contraposició, el sorgiment de la flor d'un dia el fa veure que encara li queden moments per viure i aprofitar.

El de *Tempesta d'argent* també té aquestes connotacions: la tempesta símbol de rebel·lia contra la passivitat que comporta haver arribat a l'edat d'argent (visible pels cabells), a mig camí entre la joventut —els sons de la qual encara són presents— i la vellesa, si bé més a prop d'aquesta.

Hi ha, per tant, una barreja d'angoixa i rebel·lia. Angoixa perquè l'incontrolable pas del temps s'ha emportat la joventut i la bellesa; i rebel·lia perquè encara no s'han esgotat totes les fonts del plaer, o almenys, així ho creu la poderosa vitalitat del poeta.

Alpera centra el tema en el sexe que és on majorment sent perduda la força dels anys juvenils, així, el tema tan clàssic del «*carpe diem*» (*collige virgo rosas...*) és palés als dos llibres. Si bé al *Surant enmig*... empra un llenguatge cru directe i brutal, a *Tempesta d'argent* apareixen altres expressions i imatges que li lleven realisme però guanya en poder simbòlic, malgrat que també hi trobarem violència en el llenguatge. I així, veiem un altre punt de coincidència entre els llibres, els quals, com diu Àlex Broch formen «un tot unitari, indestriable en el moment d'interpretar la seua significació dins l'obra poètica d'Alpera».

Tespeta d'argent està dividit en cinc parts i cada una constitueix un nucli temàtic. Tot el conjunt gira al voltant de la crisi anímica produïda per trobar-se en l'època de la vida en què un home no és ja jove ni tampoc és vell, amb totes les conseqüències que aquesta situació tan poc definida comporta.

La pèrdua del cos jove, la mort, el retorn a l'erotisme i la preocupació pel destí personal són els temes que predominen al llarg del poemari, sobretot a les quatre primeres parts. Totes quatre tenen en comú la nostàlgia, la reflexió en un passat que mai no tornarà i, a la vegada és un alliberament de les tensions personals en el fet que contraposa aqueix passat amb el present i un futur incert.

El plany del poeta esdevé més cru en la lamentació per la mare morta, un dels poemes més bells de tot el llibre, inclòs en la sego-

na part, titulada significativament «La barca de Caront».

La figura de l'adolescent és present en moltes ocasions: el jove, sinònim de força vital i erotisme, és vist com a rival pel poeta però, al mateix temps com la figura enyorada. Hi ha autèntica obsessió pel cos jove, desitjat i desitjós i ens ho descriu: «núbils cossos», «jóvens esplèndids», «bells cossos creixents», «simfonia dels jóvens». És significatiu en la distribució del poemari que Alpera pose al costat de poemes on el tema principal és la mort, altres on la figura central és un adolescent (ex: la segona part, poemes I, II, III).

Una de les preocupacions principals, la idea de la vellesa propera i amb ella la mort provoca un agut pessimisme, un dels crits més llastimosos i un aferrissament als darrers moments de plenitud. Aquesta idea és la que vol reflectir Alpera en la darrera part del llibre, un cant a la rebel·lia, un aixecament del vitalisme que pren força després d'haver pres consciència del pas del temps incontrolable, que res no l'atura, i amb ell vindrà la destrucció del tot, material i espiritual i per tant cal aprofitar el que queda; es tracta, podríem dir d'una resignació activa, no pas passiva, perquè el poeta encara no sent perduda tota la força i es llança a la conquesta de nous valors, no vol perdre allò que ha tingut i sap que no renunciarà a res, perquè es troba com els jó-

vens i atret per aquesta joventut camina cap a ells de nou.

Quant al llenguatge cal assenyalar la gran abundància de metàfores i símbols marins: mar, xàrcies, mariners, naufragis, la qual cosa ens porta a interpretar el mar com a símbol de la mort, un símbol que ha esdevingut ja clàssic. També el mite de la barca de Caront que s'emporta les ànimes a l'altre món és també molt emprat, però Alpera utilitza una altra simbologia per representar la mort: el *Guernica* de Picasso, visualització de l'horror i la destrucció. En contraposició cal esmentar el «locus amoenus» per antonomàsia de totes les obres d'Alpera: Itaca, el paradís desitjat, que ací, per suposat, no deixa d'aparèixer.

El llenguatge col·loquial-violent a l'estil de *Surant enmig...* hi és palès, mots com: mossegar, devorar, etc. tenen un transfons eròtic.

En definitiva, el poemari en conjunt és un cant a la tardor, temps de reflexions, replantejaments, crisis i ruptures, així com una preparació a l'hivern de la vida que ja s'apropa. En *Tempesta d'argent*, tenim un exemple de com ha estat reflectida i tramesa al paper una experiència tan terriblement contradictòria, a la qual no manca, això sí, bellesa.

LLÚCIA MARTÍN I PASQUAL

1 Publicat a Llibres El Mall, Barcelona 1985, 1.ª edició.

2 Publicat a edicions 62, col·lecció l'Escorpió poesia 102, Barcelona 1986.

JOSÉVICENTE MATEO

Alacant a part,
València, 3i4, 1986

Ben poc podem objectar a aquesta edició d'*Alacant a part*. Ben poc puix el text no ha perdut, malauradament, gaire d'allò que en el mercat editorial hom podria anomenar *actualitat, interès*. Les cent cinquanta-set pàgines d'extensió total del llibre no són una re-edició. Si en descomptem els pròlegs (a càrrec de Joan Fuster, el de la primera, i de Francesc Pérez Moragón, el de la segona edició) s'hi ha afegit un capítol nou: *Vint anys després* (pp. 149-157). No res menys, aquesta inclusió no fa més que confirmar l'adequació que a hores d'ara tenen, encara, les tesis que Mateo va defensar fa ara vint anys.

Insistim, tant de bo que el que aquest nascut a Jumella (1931) sosté s'hagués enfonsat en aquest fluit insaciable que és el temps. Tant de bo que Alacant hagués abandonat ja el seu *apart*, que n'hagués fugit per integrar-se plenament i decidida en allò on de fet, geogràficament i, també, històricament, és. Josévicente Mateo, home llúcid on n'hi haja, no vol decebre's i no vol decebre'ns, els lectors. Si en el text de fa vint anys ens descriu les particularitats que feien d'Alacant una illa apartada i en reflexionava —ens instava a la reflexió— a l'entorn de les causes, ara, en la mena de *The 20 after* que és el capítol afegit i, al capdavant, les notes de peu de pàgina que ha inclòs en aquesta re-edició, no pot defugir la grisor de les conclusions dels seixantes:

Alacant ha caminat poc, massa poc; continua sent un ens amorf definit per contraris i mai no per positius; un ens acorporificat; una mena d'esponja que xucla, adopta i que adapta poc; una col·lectivitat de marcat sentit materialista de la vida i que tampoc no arriba al pragmatisme (de vegades tan beneficiós). Alacant: quelcom a *part radicalment* (pp. 127-148).

A mitjan dels seixantes Mateo ja intuïa el que ara conclou taxativament: *la província s'escgota, és una reminiscència encara que parega i aparega refermada i confirmada per la nova legalitat* (p. 155).

Potser tot aquest llenç farcit de vaguetats que és Alacant segons Mateo tinga unes causes històriques. És segur. Fóra que Alacant estigué massa temps com a terra de ningú. També sembla que hi haja caus es físiques: aquesta no és terra amb recursos, ni tan sols en la ramaderia ni en l'agricultura (el regiu és ben escàs). A tot això s'ha unit l'eclosió turística de les darreres dècades: ha accentuat la seua despersonalització.

Alacant té, encara avui, por a reconèixer, la seua situació i realitat com a part integrant dels Països Catalans. Alacant és, de fet, catalana. Però tot un seguit de circumstàncies l'ha endinsada en les turbulències de la negació de la seua identitat, de l'única. El mateix Azorín, el semideu, l'intocable institució, i tan poc sospitós, ho afirmava així: ...*Cata-*

luña és Valencia i es Alicante, y es Mallorca... (p. 47).

Mateo no mira el futur amb massa esperança. Vint anys després aqueix sentiment materialista de la vida s'ha reproduït; vint anys després la província és l'únic element cohesionador. La llengua, el català, ha millorat, sí! Ja no és en una crisi tan profunda. La Universitat, l'Estatut, la Generalitat Valenciana, la Llei

d'Ús i Ensenyament del Valencià: moltes coses, però encara no bastants per estar-ne satisfets. Almenys una cosa per alegrar el personal: la província, l'ens conceptual, ha tocat fons, ha arribat al límit: *Definitivament, la província és una apel.lació o remissió a un estat invertebrat o esgotat* (p. 156).

Vicent Martínez

VARIACIÓ I DESPLAÇAMENT DE LLENGÜES A ELDA I A ORIOLA DURANT L'EDAT MODERNA

BRAULI MONTOYA ABAD

Pròleg de F. Gimeno Menéndez
Alacant

Institut d'Estudis «JUAN GIL-ALBERT»,
Col. «Assaig i investigació», 12

La zona de Biar-Bussot cap al sud, o l'antiga Governació d'Oriola en termes històrics, és una zona d'unes característiques sociolingüístiques especials. D'una banda, la línia de la frontera lingüística va configurant un dibuix força enrevessat: entre els illots d'Elda i Asp, la zona castellanoparlant de l'Alt Vinalopó i el Camp d'Oriola, la penetració de la nostra llengua en la província de Múrcia, concretament en el Carxe; i l'illot, arraconat entre el Baix Segura i la Mediterrània, de Guardamar, com a símbol encara del nostre llindar lingüístic. De l'altra la conflictivitat lingüística i altres components socials —més endavant en farem esment—, són elements dels quals la socio-

lingüística n'ha de dir encara moltes coses, perquè l'atenció rebuda darrerament per part d'alguns estudiosos, només ha fet que començar.

De sociolingüística se n'havia dit alguna cosa abans, quan J. Fuster, M. Sanchis Guarner o V. Soler comentaven alguns esdeveniments històrics pels quals es justificava la dualitat lingüística i castellanització d'algunes comarques. Però aquests darrers anys, la sociolingüística ha estat protagonista en alguns treballs realitzats pels professors L. Alpera i F. Gimeno, el mestratge dels quals queda corroborat en sengles direccions de les tesis doctorals de J. Colomina i B. Montoya.

El 1985 aparegué el llibre de J. Colomina *L'Alacantí, un estudi sobre la variació lingüística*, treball de gramàtica variacional de les zones catalanoparlants del sud. Un primer i gran pas dins la sociolingüística, amb l'aplicació per primera vegada de l'estudi d'algunes variables i algunes escales d'implicació.

Dos anys més tard, el 1987, es publica *Variació i desplaçament de llengües a Elda i a Oriola durant l'Edat Moderna* de Brauli Montoya. És aquest un gran treball sociolingüístic des de moltes vessants. D'antuvi cal dir que és la primera aportació de sociolingüística històrica que es realitza en la nostra llengua, fruit també de la direcció del Dr. F. Gimeno, peoner en aquesta disciplina i autor del pròleg del llibre. Per una altra part, clarifica i confirma la substitució lingüística que es produí durant el segle XVII en llocs com Oriola i Elda; la qual cosa no hauria de tenir més importància sinó és perquè cal encara bandejar alguns prejudicis dels qui creuen que en aquests llocs sempre s'ha parlat castellà, o que es parla castellà des de temps immemorials, que també ho he sentit dir. I d'altra banda, apareix un estudi del darrer català que es parlava en llocs avui castellanitzats. Dic que parlaven i mai millor dit, perquè un altre encert del llibre és el recull en l'apèndix documental dels distints registres orals que es produïren en la redacció dels processos judicials estudiats.

El llibre que ressenyem està estructurat en tres grans parts. La primera part se subdivideix alhora en un primer bloc on es pre-

senten els components teòrics de sociolingüística històrica (en els que més endavant insistirem), i un segon bloc amb els criteris de selecció d'arxius i textos i de transcripció, més una introducció geogràfica i històrica de la zona estudiada. Tota la segona part la constitueix el corpus documental, un total de 31 documents transcrits del segle XVII sobretot i alguns del XVIII, amb les causes judicials que s'esdevingueren en diversos indrets — amb especial atenció d'Elda i Oriola—. Per acabar, la tercera part, torna a dividir-se en dos blocs. En el primer, un comentari i un estudi quantitatiu tret dels documents, relacionant les dates amb la llengua natural i d'ús segon fos català o castellà o el possible canvi de norma en alguna d'elles. En el segon i darrer bloc, l'autor realitza l'estudi de la variació lingüística del català d'aleshores, abans de desaparèixer. Tot un estudi de les característiques fonètiques,

morfològiques i lèxiques, amb l'aplicació en d'algunes regles variables del programa VARBRUL 2S que proposà Sankoff. Un element digne d'esment és la anàlisi del lèxic català i castellà amb les interferències mútues i recíproques. Caldrà algun dia estudiar les interferències dels altres dos nivells (fonètic i morfològic) que patiren ambdues llengües.

Haig d'elogiar i aplaudir l'excel·lent treball realitzat pel Dr. Brauli Montoya. Dels llibres que m'han apassionat, aquest n'ha estat un. I m'apassionà com a filòleg i com a ciutadà, perquè —i malauradament— hi descobrí un mal presentiment, no gens estrany d'altra banda, però

que em feia reflexionar més clarament sobre el futur de la nostra llengua.

És sobre aquest darrer punt on volia insistir i traure'n conclusions, si és que n'hi ha. El llibre de Brauli Montoya és una demostració feaent d'allò que s'esdevingué a la nostra llengua en el segle XVII i XVIII en llocs com Oriola i Elda. El desplaçament del català fou possible aleshores ja que es donaren unes certes condicions: un cop expulsats els moriscos, es produïren successives repoblacions de murcians i manxecs, a part que els segles XVII i XVIII no foren molt benèvols per a la nostra llengua. En resum, la substitució lingüística en aquests llocs era ja un fet ben presagiat.

Els postulats teòrics que desenvolupa l'autor en la primera part del llibre, tenen la propietat i característica de servir per explicar tant el procés de desplaçament lingüístic d'aleshores com de pronosticar l'esdevenidor del català en algunes comarques. Si la situació és totalment homogènia a l'actual, per què el resultat no ha d'ésser el mateix?

La convivència d'ambdues llengües porta ja massa segles, i quan més temps dure, els avantatges de L1 aniran en augment. Les interferències són un bon exemple: el castellà òbviament ja no rep cap interferència del català, mentre aquest és veu immers en un procés totalment oposat. Aquestes interferències són per a la nostra llengua tant de morfemes com de lexemes. De la mateixa manera, cal parlar d'un canvi de norma, més bé unilateral que bilateral. Per en-

tendre'ns, aquí el castellà és sempre l'única llengua L1, i el català llengua L2. I si es produeix algun canvi d'ús —cosa estranya perquè els àmbits d'ús ja estan ben prefixats— sempre seran del català a l'altra llengua, i això que d'usos en català ja van quedant-ne pocs.

El procés de desplaçament no és nou per aquestes terres, és un procés encetat fa ja unes dècades. Jo diria més, en alguns llocs la substitució està ja consumada. Les tres generacions, per exemple, de les que parla Aracil com a llarga durada, ja s'han escolat en alguns llocs. És moneda corrent que la gent parli castellà encara que els seus pares són catalanoparlants, i cada vegada són més els que parlen castellà als seus fills, per una pila ben gran de raons.

El llibre de B. Montoya, m'ha semblat —no sé si a l'autor també— un seriós advertiment, per no dir un advertiment necrològic. Aquest llibre ha descrit una situació passada i de rebot una situació futura del català. La història o la sociolingüística històrica hauria de valer i aprofitar —o no— per prevenir, per evitar tot allò: que la història es repeteix o que és cíclica, perquè d'ésser així, la tenim clara. Cal rebutjar enèrgicament la situació actual i fins i tot les malèvoles pronunciacions que ragen d'optimisme sobre la recuperació del català i altres bajanades. D'altra banda la llengua no és per a ensenyar-la, la llengua és per a usar-la. Cal no enganyar-se i advertir del procés en què ens trobem immersos. I si al capdavall, la qüestió d'ús lingüístic és quantificable, tal i com

diu B. Montoya, reviseu els percentatges que ens poden oferir els darrers cens municipals, i us farà palés que això de la nostra

llengua per aquests indrets del sud, pot ser la crònica d'una mort anunciada. Que així no siga.

ANTONI MAS I MIRALLES

ELS PROCESSOS DE NORMALITZACIÓ LINGÜÍSTICA A L'ESTAT ESPANYOL ACTUAL

EDICIÓ a cura de Rafael Alemany
Ajuntament de Benidorm / Universitat d'Alacant (1988)

Aquest és el tercer llibre que l'Ajuntament de Benidorm publica replegant les ponències dels «Cursos Internacionals de Benidorm», celebrats des de l'any 1984. El llibre que ací resumim és l'aplec de les jornades de setembre de 1986. Ponències dels respectius Directores de Política lingüística, o dels consellers, o en el cas valencià i per escamoteig de la participació del senyor Nin-yoles —*motu proprio*—, del Doctor Antoni Ferrando, cap del Departament de Català de la Facultat de Filologia de València.

De primer cop d'ull sorprén el tema que s'aborda a les Jornades del 86: les normalitzacions lingüístiques a l'Estat, i el fet que l'Ajuntament de Benidorm n'assumeixca la seu i esdevinga un important focus de reflexió i projecció de la personalitat cultural valenciana. Ho diem no sols per aquestes jornades, sinó per les d'anteriors anys: aquells cursos es traduïren en llibres com: *La cultura valenciana ahir i avui*, (1986) i *Estudis de Literatura Catalana al País Valencià* (1987).

En veure després la col·laboració entre l'Ajuntament de Benidorm i la Universitat d'Alacant és on trobem constantment la direcció i coordinació dels cursos per part del Doctor Rafael Alemany, del Departament de Català de la Universitat, el qual ha assumit, a més, la realització d'aquest cicle de cultura valenciana. Aprofitant doncs, les bones intencions dels promotors municipals, hem de desitjar que continuen cada any oferint-nos temes clau de reflexió per a l'actuació dins l'àmbit valencià, i cal, també, felicitar el Dr. Rafael Alemany pels esforços que realitza en dur a terme un cicle que cada any guanya en interès i prestigi.

Ara, per aportar un gra en la difusió d'aquest llibre que ressenyem, ens atrevim a resumir extensament les ponències que considerem d'interès divulgatiu per als lectors de *la rella*.

Mikel Zalvide, cap del Servei d'Euskera del Dept. d'Educació, Universitats i Investigació del Go-

vern Basc a la seua ponència: «*Status planing en el País Vasco: pasos dados y perspectivas futuras*», fa un comentari a la llei de l'euskera que es pot resumir en la frase *Leges sine moribus vanae* les lleis valen més pel que permeten que pel que causen i a Euskadi l'actual legislació és suficient per a permetre d'adoptar aviat les nombroses i complexes mesures que precisa la primera frase, d'implementació. Mikel Zalbide opina que l'adopció de mesures de política educativa bilingüe d'abast quantitatiu i administratiu no garanteix la consecució dels objectius prefixats del punt de vista lingüístic. L'escolarització —com afirma Siguan— en euskera no assegura l'ús de la llengua, malgrat l'alt volum percentual d'aquest tipus d'educació a Euskadi. Per a l'euskaldunització i alfabetització d'adults s'estan adoptant mesures de promoció lingüística als mass media i a les diverses esferes de l'Administració Pública. De cara al futur l'aplicació de la Llei de Normalització tindrà dificultats per disposar de recursos econòmics públics, i a més comptarà amb l'oposició de sectors bascos que en veure que «açò va de debò» hauran de contrastar l'interés i expectativa que pot provocar l'assumpció de l'euskera i d'acord amb els interessos de grup social es col·locaran en contra o es deixaran en dur per la demanda sociopolítica. Finalment, es planteja l'autor la idoneïtat i propòsit d'establir polítiques de recuperació lingüística basades en l'expansió de la llengua minoritzada a *noves funciones*, bandejant ara els esforços encaminats a garantir la transmissió i continuïtat transgeneracio-

nal, funció psicològica acomplida ja en una primera etapa.

De l'àmbit gallec falten declaracions del sector «lusista» de la Universitat per abordar un tema greu com ara el de la normativa del gallec actual. Per informar-nos podem adreçar-nos a la rev. *Caplletra 2*.

Paz Lamuela, Directora Xeral de Política Lingüística de la Xunta de Galicia fa una descripció de «os tres rexurdimentos da lingua galega», dels quals ens interessa l'últim. La llei de 3/1983, de Normalització Lingüística acorda respecte de l'ensenyament algunes qüestions que manquen a la llei valenciana:

— Els professors i els alumnes del nivell universitari tenen dret a usar oralment o per escrit la llengua oficial de la seua preferència».

També s'hi desenvolupa l'obligatorietat de l'ensenyament en llengua materna, en Pre-escolar i Cicle Inicial. A partir d'ací la Directora Xeral fa una enumeració de tasques realitzades pel seu Departament, les quals enumeren en una síntesi: S'actualitzaren els programes de Llengua i Literatura gallegues per als nivells no universitaris; S'organitzaren les «Xornadas da Lingua Galega no Ensino»; El Govern gallec destina set milions de pessetes per subvencionar Programes d'investigació en el camp de la Didàctica del gallec; La Direcció General de Política Lingüística —recordem que el País Valencià és l'única comunitat que no en té— compta amb 7 publicacions d'ensenyament; S'organitzaren cursos de llengua per als funcionaris a fi que aconseguiren un

«correcte domini de la nostra llengua»; i als mitjans de comunicació tenen ràdio i TV en gallec, i un pla d'ajuda institucional consistent a fer publicitat en els mitjans de comunicació destacant la importància de l'ús del gallec. Es suposa que la societat gallega ha arribat a un bon nivell de conscienciació lingüística a través dels milions gastats en campanyes com: «Per un aninova máis galego» o «Falalle Galego», i gràcies als actes culturals i a les actuacions musicals de lema «O galego en marcha». I és que «camiñar coa historia é camiñar coa vida». Potser no hi resten massa renúncies encara?

Aina Moll, aleshores Directora General de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya en «Les accions institucionals per la Normalització Lingüística a Catalunya» ens explica les realitzacions sota la seua direcció. S'hi parteix de la unanimitat i consens en l'elaboració de lleis de matèria lingüística. Passa fonamental si tenim en compte que al P.V. la Llei d'Ús... no té un suport unànim ja que la dreta no té interessos pel valencià. La claredat d'objectius de la Direcció General queda ben palesa quan s'afirma que «L'objectiu irrenunciable de la Generalitat de Catalunya és el ple recobriment del català com a llengua pròpia i oficial de Catalunya». Per tal de fer-ho possible calia que el poble català ho assumís, que tingués el català a l'abast per adoptar-lo com a instrument normal de relació professional i social, i calia fer-lo present en sectors socials on ans ara exclòs: administració, escola, relacions comercials i mit-

jans de comunicació.

Per a conscienciar el poble català es recorre a aquestes campanyes de sensibilització: Campanya de la Norma (1982) amb comissions municipals de normalització, a fi de desarrelar la conducta diglòssica; Centenars de taules rodones per presentar el 1983 la llei de Normalització Lingüística: campanya per activar les accions permanents de catalanització l'any 1985 amb el lema: *Depén de tu*, a fi de recordar que les llengües no s'imposen per decret sinó per la fidelitat dels seus parlants.

Per a difondre el coneixement del català s'introdueix com a assignatura amb 3 ó 4 hores a EGB. Des de 1982 tots els centres han de fer l'ensenyament d'una, almenys, assignatura en cada llengua. El reciclatge del professorat, de caire intensiu, dóna resultats ben positius. Fora del sistema d'ensenyament hi ha el SAL: Servei d'Assessorament Lingüístic, el qual realitza la seua tasca obert als organismes de l'Administració, a les entitats públiques i privades i als particulars; elabora vocabularis específics i coordina els cursos de català per a adults a través del seu famós material: *Digui, digui*. Hi ha una *Junta Permanent de Català* que realitza proves i expedeix certificacions de coneixement de català, fora del sistema d'ensenyament. Cal esmentar el TERMCAT, o centre de Terminologia catalana, la missió del qual és fixar i difondre termes nous i crear un banc de dades terminològiques.

Finalment, aquesta Direcció General actua en la difusió del

català en les següents esferes: Els mitjans de comunicació (TV3, Catalunya Ràdio, Ràdio Associació). A l'ús públic, els impressos de l'Administració són catalanitzats i l'Admó. de Justícia té un servei de traducció de Documents que funcionen en els mateixos jutjats. Hi ha cinc centres experimentals de normalització lingüística en pobles de forta immigració. La política de subvencions recau en produccions de teatre i cine o doblatges, i en la publicació de llibre, discos i periòdics en català. Existeix també l'Institut de Sociolingüística Catalana que efectua i impulsa treballs de recerca sociolingüística referits al país.

L'autora de la ponència afirma que aquest nivell de concreció en les actuacions de la Direcció General sí que pot llevar la por als sectors més compromesos lingüísticament, alhora que estimularà el gran sector indiferent a fi de fer un esforç d'adaptació per no quedar marginats en la societat que recobra la seua identitat catalana.

Pel que fa a les Illes Balears, el procés de normalització lingüística va molt lent, i la llei és del 29 de maig de 1986. Joan Francés López, Conseller d'Educació de l'Illa de Menorca, en el seu treball: «La normalització lingüística a Menorca: De la voluntat al voluntarisme?» parla dels acords tàcits dels partits polítics a fi d'aconseguir l'assumpció de la catalanitat de la llengua, per tal de salvar-ne la unitat, la toponímia i prestigiar l'ús de l'idioma. Però constata que fora de l'escola, de la TV3 i d'algunes publicacions, la castellanització és pro-

gressiva. El camí, sembla que està per fer si es compta amb el voluntarisme del poble i l'ajut de les altres comunitats catalanòfones.

Isidor Marí, des de la seua perspectiva catalana com a Cap del Servei d'Assessorament Lingüístic, en la ponència: «La normalització del català: Una perspectiva illenca», planteja unes línies d'actuació per a les Illes, sense explicitar-ne els entrebancs, amb propostes interessants però de difícil aplicació si hom té en compte la negativa situació sociolingüística de les Illes. Com a punt interessant demana la coordinació entre tots els països catalans per a una acció conjunta. La minoria lingüística catalana de les Balears demana ajut per no ser absorvida lingüísticament, i açò ho explicita a través del seu Estatut i Llei de Normalització Lingüística, tal com ho va fer la zona flamenca de Bèlgica a Holanda, a fi d'unificar institucionalment i pràctica la política lingüística neerlandesa. També demana n'Isidor Marí concertació entre les comunitats bilingües de l'Estat; l'exigència d'igualtat per a totes les llengües en els òrgans generals de l'Estat en els òrgans internacionals, ja que Espanya no pot actuar com un país monolingüe ni fora ni dins. En resum, a les Illes tot és de moment paperassa i voluntarismes, ai las!

Al País Valencià la situació és bastant complexa, com podem comprovar per l'anàlisi prèvia d'Antoni Ferrando, Catedràtic de Filologia Catalana de la Universitat de València, el qual, en el seu article «Vint-i-cinc anys de

conflicte lingüístic al País Valencià (1962-1987)» exposa que l'arrel de la nostra diglòssia com a poble arranca del segle XVI, en què es produeix una castellanització selectiva des de l'Aristocràcia, que comporta el complex d'inferioritat del poble pla. Però el procés de minorització lingüística amb base demogràfica es realitza des de finals del XIX pel fet d'adoptar el castellà com a signe d'ascens social a València i resta de ciutats. Des de la guerra civil el procés castellanitzador és ja coactiu, afavorit per l'escola i els mass media. Als anys 60-70 assistim en les ciutats a una forta immigració de gent castellanòfona a mesura que s'industrialitza el país. A partir del 77 davant la dinàmica electoral partidista, les classes dominants valencianes elaboren noves estratègies que perpetuaran la desinformació i el prejuí pel que fa a la identitat nacional i idiomàtica del valencià. La dreta no té interessos «nacionals» i l'esquerra electoral opta per evitar el conflicte lingüístic arraconant les exigències ètiques i legals de la normalització. El pragmatisme transforma una Llei d'ús i Ensenyament del Valencià (23-XI-83) en poc més que la introducció de l'assignatura del valencià en tots els centres, amb la possibilitat de crear *línies en valencià «a pèl»*. De moment no tenim diaris, ni ràdio ni TV en valencià. Tenim dos setmanaris que, a hores d'ara, per una pèsima interpretació d'una llei europea no reben subvencions.

Quant a les actituds, una enquesta del 87 revela l'escàs poder integratiu del català en la societat valenciana. La simple es-

colarització de la llengua no ha alterat els hàbits ni actituds lingüístiques ambientals, així queda servida la ghetització de l'idioma, a través de la mins utilitat social. Per molta igualtat sobre el paper, les inversions de la Conselleria són cinc vegades superiors per al castellà que per al valencià: protecció sota mínims a l'idioma del País. No és, per tant, d'estranyar, que Vicent Pitarx —l'últim ponent de les jornades— una mica massa escaldat per les insuficiències administratives, esbosse un programa d'acció cívica concretat en l'articulació de múltiples comissions populars de normalització lingüística. Aquestes serien grups organitzats de ciutadans «conscienciats», capaços d'engagar un procés que retorne la normalitat de l'idioma en tots els àmbits d'ús. La proposta la veiem suggeridora però ens temem que la llengua no té tants defensors i propagadors com calgués, cremats ja per la insensibilitat lingüística d'amples capes de la societat valenciana, amb poder decisiu.

Ens hem estés excessivament a fi d'oferir una panoràmica dels diversos processos de normalització lingüística a l'estat. Podem concloure que a pesar de la legislació aprovada en cada comunitat, les Administracions autonòmiques no impulsen *decididament* la recuperació de la llengua, i ni tampoc l'Estat central veu com a pròpies les altres llengües com no siga la castellana. La cooperació entre les comunitats bilingües és encara insuficient, i seria molt necessària a fi de modificar la mentalitat lin-

güística de tot l'Estat. Hauria d'aconseguir-se concertar les comunitats autònomes amb règim de doble oficialitat; primar cada llengua en el seu territori històric; equiparar totes les llengües en els òrgans centrals estatals i carregar als pressupostos estatals la recuperació lingüística de les llengües minoritzades. I no s'hi valen els falsos criteris demociològics de suport massiu a la causa per poder actuar així.

Al País Valencià, la discriminació als mitjans de comunicació, a l'escola, a l'Administració, i l'absència d'un projecte de Nor-

malització Lingüística per part de la Generalitat ofega l'expansió de l'ús del nostre idioma i ni tan sols assegura els drets lingüístics als parlants que volen emprar arreu el català. I és això, assegurar plenament tots els drets dels parlants de català, «per molta minoria que puguen ser», hauria d'esdevenir una qüestió d'Estat de primera magnitud, i en canvi és un problema irresolt i «aparcats», malauradament, en gairebé totes les autonomies amb cooficialitat lingüística.

ANTONI DE LA TORRE
Elx, març de 1989

JUAN ÀNGEL CASTAÑO O L'EXPLORADOR

Algún día quizá me canse de no ser Napoleón

Sé que es tot un atreviment presentar Juan Angel en la seua ciutat, en la seua llibreria habitual i paret mitgera a l'edifici on viu, voltat de veïns, amics, lectores i admiradores i, inevitablement, de gent del gremi. Segurament no paga la pena perquè crec, entre altres coses, que no sóc la persona més indicada. Això no obstant, ja sabeu totes i tots que açò no és cap altra cosa que una excusa per retrobar-nos i compartir unes hores amb l'alegria que un de nosaltres ha inaugurat una exposició de fotografia, ha fet un concert o, com el fet que ara ens convoca en aquesta llibreria, ha publicat un —nou— llibre. Amb tot, aquesta magnífi-

ca excusa per prendre un vi i soltar la llengua té també una part protocolària i aquesta ha volgut Juan Angel que anara al meu càrrec. Ho he acceptat i això és el que intente. I voldria ser breu.

De fa anys que tinc el costum de llegir coses diverses i d'una manera gairebé espartana, de llegir tots aquells papers escrits per gent de la meua edat o més jove encara. Aquest vici obliga a llegir centenars de fulls absolutament erms, però té la compensació de facilitar una certa informació d'allò que el personal del gremi literari va fent. A més, però, té també el plaer secret de l'investigador o, millor dit, d'aquells exploradors dels segles passats que en arribar en una nova terra, encara que no sabien ben bé on havien arribat, eren

conscients que aquell nou territori era diferent dels llocs que havien visitat en anteriors viatges malgrat que hi hagueren similituts entre els uns i els altres. I és això el que em passà quan per primera vegada vaig llegir els versos de Juan Angel. Després de llegir tants i tants fulls, vaig saber que la poesia en castellà tenia, a Elx, un poeta i aqueix era Juan Angel. I ho dic ben clar des de la meua condició de lector: no conec a Elx i en castellà, cap poeta tan fresc, tan suggestiu i tan intel·ligent com Juan Angel.

A més però, també posseeix una altra característica i aquesta sí és insòlita: la tenacitat de ser escriptor, una característica que, recordeu, convertí Josep Pla en un dels escriptors més productius d'Europa. Juan Angel és un camikaze racional que sap llegir Proust i Guillén, Witman i Valéri, Eliot i Fuster, Gil de Biedma, Gabriel Ferrater, Cernuda y Gaspar Jaén, Espriu i Guillermo Carnero, i llegir indiferentment en francès, català o anglès i que, sobretot, amb l'assessorament tècnic d'un *cointreau* amb gel, és capaç d'escriure versos sobre les tecles d'un piano.

Però no vull cansar-vos amb les qualitats de Juan Angel que els amics ja coneixeu. Ara m'interessa molt més l'aspecte de la seua tenacitat. ¿Què provoca que aquest corredor de fons haja escrit —si més no des del 1984—, un muntó de fulls, haja col·laborat en diverses revistes, antologies poètiques, miscel·lànies, etc.? Potser hi haurà algú que pensarà que això no és cap mèrit perquè com tots sabem els lli-

bres es fan en les impretes. Però aquells que ens dediquem a aquest ofici sanguinari, saben sobradament que els llibres es fan d'una altra manera:

Madrugada

*Escribiré poemas hasta la aurora
pero mañana quiero verte*

de *Elegías y Haikús*

La espera

El papel en blanco

*—es una forma de empezar—
como la tarde en blanco
esperando el sonido del teléfono
que preludie la voz que deseamos
que nos diga el lugar la hora
—y la impaciencia es la felicidad—
así muchas tardes esperándote
entusiasmado aun sabiendo
que quizá sólo quede
el papel en blanco.*

de «Pequeños poemas nocturnos»

Estic convençut que bona part de l'obra de Juan Angel té el seu origen en aquestes situacions o en altres de semblants.

Però tot i ser importants aquestes coses, jo volia parlar-vos d'un altre tema. I és que el que de veritat desconcerta, és el fet que malgrat que tenim una de les ciutats més massificades, informativament parlant, de tot Europa, això no vol dir res i patim una premsa escrita mediocre quant a la informació, mediocre quant a la redacció dels articles de fons i quant a tantes altres coses. Només *Teleelx* i alguna emissora de ràdio deixen espais per allò que vol ser una conversa amb una persona que posseeix una certa rellevància social, artística o humana, per conèixer les seues opinions, les seues

idees, els seus projectes etc. En poques paraules, una entrevista que ens permeta entreveure més de prop un personatge que ens interessa o que, simplement, és el veí que ens trobem cada dia en anar a comprar el pa. I és justament això el que sorprén: en una ciutat amb tanta premsa escrita, ha de ser un particular qui publiqui un volum amb les entrevistes d'aquells personatges locals que més li interessin. I això, per què? Hi ha diversos motius, però un d'ells vos l'explicaré perquè n'he segut testimoni juntament amb Juan Angel: l'explo-tació econòmica a què et sotmet qualsevol dels periòdics locals si els ofereixes una col.laboració, ja que aquests partixen del concepte que són ells qui et fan un favor deixant-te publicar en les seues pàgines. Ara vull recordar aquelles sèries d'entrevistes fetes en la premsa local per Gerardo Irlas, Antonio Zardoya o Luis Miguel Aguirre. Per què no han tingut continuïtat? Pot ser no hi havia lectors? no ho crec. És més, crec que és un gènere que cada dia interessa més. I Juan Angel, amb molta dignitat, no s'ha deixat explotar per aquestes empreses.

Però passem a un altre problema no menys important. ¿És que a Elx no hi ha cap empresa cultural interessada en publicar o donar un suport econòmic a una iniciativa tan lloable com Tabarka, Ediciones Inauditas o altres? Què pot ser és més important convidar la premsa a sopar o portar al senyor Juan Cueto a fer una conferència que col.laborar econòmicament en aquestes empreses? Vol dir que una cosa im-

possibilita de fer l'altra? Vol dir que subvencionar Tabarka comporta no eixir en les fotografies? Algun dia els gestors culturals que ens ha tocat patir hauran de respondre del que fan amb els nostres diners. Però parlem del llibre.

Un dels personatges entrevistats en aquest volum ha dit que entén l'escriptura com la creació d'un pont entre el món exterior i el nostre propi. I jo pense ¿hi ha millor pont que una entrevista ben feta? Crec sincerament que no. Potser algú pensarà que els personatges entrevistats són els de sempre. No ho sé; a mi, si més no, m'ha ajudat a conèixer a alguns d'ells una miqueta més. ¿Que potser hi ha preguntes iguals per a uns i per a altres? Sí, segurament, i és aquest l'únic retret que haig de fer al llibre. Amb tot, considere que és un llibre interessant perquè a vegades no es tracta només què l'entrevistador faça bé la seua faena sinó, també, que l'entrevistat tinga alguna cosa a dir per molt important que aquest siga. I sincerament crec que Juan Angel ha sabut superar una cosa i l'altra. Bo, també és cert que, particularment, he trobat a faltar una nota o pròleg de l'autor que ens explicara la història d'aquest llibre. Res més. Ara només cal esperar la pròxima tanda d'entrevistes en un volum que no tarde tant a eixir.

Per acabar, només una cosa. En uns temps on tot el món està decidit a demostrar-nos que és el millor escriptor d'aquesta part del planeta, cal agrair a Juan Angel la seua honestedat, la seua rigorositat i els seus llibres que, de tant en tant, ens requala. El meu

únic desig és que, Juan Angel,
no et canses mai de no ser Na-
poleó.

BIEL SANSANO

Text de la presentació del llibre
Miscelánea (Conversaciones en Elche)
de Juan Angel Castaño.
LLibreria Ali-i-truc,
24 de maig del 1988,
Elx (el Baix Vinalopó)